

Piotr Briks

Struktura psalmu jako czynnik podkreślający jego teologiczną wymowę

Collectanea Theologica 68/4, 13-20

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIOTR BRIKS, SZCZECIN

STRUKTURA PSALMU 98 JAKO CZYNNIK PODKREŚLAJĄCY JEGO TEOLOGICZNĄ WYMOWĘ

Jak ważna nie tylko dla literacko-estetycznej, ale także teologicznej wymowy psalmu okazać się może jego budowa wyśmienicie pokazuje przykład Psalmu 98.

1. Sitz im Leben i budowa Psalmu 98

1. Psalm

Śpiewajcie Panu pieśń nową,
albowiem uczynił cuda!

Zwycięstwo mu zgotowała prawica Jego i święte ramię Jego.

2. Objawił Jahwe swoje zbawienie na oczach ludów objawił swą sprawiedliwość.

3. Wspomniał na swoją łaskę i na wierność swoją dla domu Izraela, Ujrzały wszystkie krańce ziemi zbawienie Boga naszego.

4. Wiwatujcie na cześć Jahwe wszystkie ziemie!

Wybuchnijcie radością, świętujcie i grajcie!

5. Śpiewajcie Jahwe przy wtórze cytry!

Przy wtórze cytry i przy dźwięku harfy!

6. Na trąbach i głośnych rogach

Wiwatujcie przed Królem Jahwe!

7. Niech zagrzmi morze i to, co je napelnia,

Ziemia i jej mieszkańcy!

8. Rzeki niech klaszczą w dłonie!

Góry niech razem skaczą z radości!

9. Przed Jahwe, ponieważ nadchodzi, aby sądzić ziemię,

I będzie ziemią rządzić sprawiedliwie

A narodami według słuszności.

Psalm ten powstał pierwotnie najprawdopodobniej jako pieśń zwycięska opiewająca opiekę Jahwe nad swoim narodem. Pieśń ta, lub jej fragment stanowi pierwsza część utworu (wiersze 1-3). Część druga jest późniejszym dodatkiem, rozwinięciem myśli części pierwszej (4-9). Wyraźne są różnice tematyczne, stylistyczne (różny układ, figury stylistyczne i formy gramatyczne) oraz formalne (różne metrum). W obydwu częściach wyraźne są także ślady późniejszej interwencji redakcyjnej (jak np. dodatki lub skróty powodujące niedokładności metrum). Wskazuje to na dostosowywanie Psalmu do aktualnych potrzeb (m.in. do użycia go jako pieśni liturgicznej) oraz, co z kolei wynika z nie zawsze poetycko udanych poprawek, na wygładzanie i unowocześnienie myśli teologicznej utworu. Pozwala to wyodrębnić przynajmniej trzy etapy powstawania Ps 98, zakończone przypuszczalnie w V wieku. Pierwotna pieśń, z której wyrósł Ps 98 może pochodzić nawet z okresu osiedlania się Izraelitów w Kanaanie lub – stanowić echo miejscowych tradycji. Z drugiej strony możliwe jest, przynajmniej teoretycznie, datowanie jej na okres po Niewoli Babilońskiej, co zamykałoby okres jej rozwoju w ramach mniej więcej jednego stulecia. Najwłaściwym wydaje się więc odrzucenie obydwu skrajnych propozycji, co jednak w niewielkim tylko stopniu precyzuje nasze pojęcie o początkach tego psalmu.

Ps 98 należy do zbioru psalmów hymnicznych, a wśród nich do psalmów królowania Jahwe. W swojej ostatecznej formie wykonywany był najprawdopodobniej jako pieśń towarzysząca procesji w czasie któregoś ze świąt okresu po niewoli babilońskiej. Być może był to pierwszy dzień Święta Namiotów, któremu nasz psalm najbardziej odpowiada charakterem¹.

Na podstawie analizy porównawczej psalmów oznaczonych przez H. Gunkela jako hymny², opracowano ogólny schemat budowy psalmu hymnicznego³. Jego wprowadzenie zawiera najczęściej wezwanie do wychwalania Boga i zaproszenie do śpiewu pochwalnego (w naszym psalmie za takie należy uznać ww. 1b i 4), wskazanie na sposób wychwalania Boga (4c, 5-6, 7-8) oraz bliższe określenie adresatów wezwania (4b, 7-8) i pierwsze wspomnienie doskonałości dzieł Jahwe (1b, 4). Część

¹ Między innymi wokół tego Psalmu toczyła się dyskusja na temat domnicanego przez S. Mowinckela święta intronizacji Jahwe. Hipoteza o istnieniu takiego święta jest jednak obecnie odrzucana przez większość egzegetów.

² Ps 8; 19; 29; 33; 47; 65; 66; 93; 96; 97; 98; 99; 100; 104; 105; 111; 113; 114; 117; 135; 145; 146; 148; 149; 150

³ Por. C. Westermann, *Das Loben Gottes in den Psalmen*, Göttingen 1968³, s. 94.

główna rozpoczyna się najczęściej charakterystyczną partykułą ׀ (1c, 9), po której wymienia się zasadnicze powody, dla których powinniśmy wychwalać Jahwe. W centrum pieśni stoi imię Jahwe, do którego odnoszą się wszystkie pochwały (należy zauważyć, że użycie imienia Jahwe w naszym psalmie jest niezwykle konsekwentne: ww. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9), występuje ono w każdej myśli (ww. 7-8, w których ono nie występuje, stanowią po prostu rozszerzenie myśli w. 6). Psalm hymniczny zamyka powtórzenie elementów wymienionych we wstępie (często w rozbudowanej formie) oraz często życzenia i prośby – w omawianym przez nas psalmie zakończenie stanowi proklamacja królowania Boga nad całą ziemią.

Powyższe zestawienie pozwala zauważyć wyraźną prawidłowość w budowie Psalmu 98, z których dla zrozumienia konstrukcji utworu najważniejsze są następujące spostrzeżenia: – wezwanie do wychwalania Boga, charakterystyczne dla wstępu, powtarza się aż 2 razy, a mianowicie w wierszach 1b i 4, – podobnie zaproszenie do śpiewu pochwalnego (1b i 4), – wystawianie doskonałości dzieł Jahwe (1b i 4), – podwójne wprowadzenie do części głównej partykułą ׀ (1c i 9).

Powtórzenia te potwierdzają tezę, że Ps 98 jest złożeniem dwóch utworów hymnicznych. Każdy z nich ma bardzo charakterystyczną dla tego gatunku budowę. Część pierwszą stanowią wiersze 1-3 z bardzo krótkim wprowadzeniem (1a) i rozbudowaną częścią główną (1b-3), część druga to wiersze 4-9, w których z kolei mocno rozbudowane jest wprowadzenie wzywające do oddawania czci Jahwe (4-8), część główna, czyli uzasadnienie jest natomiast bardzo krótkie (9).

Powyższemu podziałowi odpowiada metryczny podział utworu na dwie części: 1-3 i 4-9. W ww. 1-3 występuje metrum 3 + 2 (przy czym najprawdopodobniej brakuje w w. 2 jednego stychu. Posiadany tekst w. 2 można czytać według metrum 3 + 2 + 2). W ww. 4-9 dominuje metrum 3 + 3, chociaż także tu pojawiają się problemy wskazujące na niejednorodną budowę tej części utworu⁴. Takie metryczne nieprawidłowości pozwalają domniemywać o późniejszych ingerencjach w treść psalmu. Ponieważ, sądząc po efektach, nie mogło chodzić tu o korekty estetyczne, można przypuszczać, że poprawek dokonano ze względów teologicznych.

Złożenie obydwu pierwotnych pieśni nie jest przypadkowe i tworzy spójną logicznie całość. Pierwszym z jej elementów jest coraz bardziej

⁴ Por. H. Kraus, *Psalmen*, 676-677.

rozszerzający się krąg wezwanych do wychwalania Jahwe i dzieł łaskawości Boga:

ww. 1-3 to wezwanie narodu Jahwe, aby wychwalał swojego Boga za Jego łaskawość i wierność,

ww. 4-6 wezwanie całej ludzkości do wspólnego wychwalania Boga w radości,

ww. 7-9 wezwanie do całego stworzenia, aby wychwalało władanie Jahwe⁵.

2. Adresaci wezwania do radości

Początek psalmu jest wezwaniem ogólnym, skierowanym do bliżej nieokreślonego grona słuchaczy. Jedynie częsty liturgiczny kontekst słowa שִׁיר w szczególności w zawołaniu „Śpiewajcie Panu pieśń nową!” pozwala zakładać kultyczny charakter zgromadzenia (czyli również jako odbiorców pielgrzymów przybyłych na któreś ze świąt do Jerozolimy). Dwa następne wiersze mówią już wyraźnie o „domu Izraela” jako tym, który dostąpił szczególnej łaski, której świadkami były inne narody. Nie wyklucza to świadków z partycypacji w radości Izraela, ale podkreśla, że to przede wszystkim Naród Wybrany powinien oddawać cześć swojemu Dobroczyńcy. Dopiero w drugiej kolejności, do wystawiania Jahwe wezwane są „wszystkie ziemie”.

W wierszu 4. zwrotu כְּלִיָּהוּאָהָרָץ nie można oczywiście rozumieć w jego dosłownym znaczeniu, ale jako określenie poszczególnych ludów i narodów zamieszkujących całą ziemię. Ten sposób określania narodu, jako ziemi, spotykamy również w odniesieniu do Izraela⁶ oraz wielu innych ludów np. ziemia Edomu, Assur, Babel, Kanaanu, Midian, Moabu, Egiptu.

Widzimy tu wyraźne rozszerzenie horyzontów. Sprawiedliwość Jahwe, Jego dobroć, której dostąpił Izrael jest powodem radości dla wszystkich narodów. To co do tej pory Hebrajczycy rozumieli jako przejawy opieki Boga plemiennego, narodowego jest manifestacją potęgi i dobroci Pana i Króla wszystkich ludzi. Na przykładzie tego Psalmu obserwować możemy rozwój rozumienia Boga. Starsza część Psalmu zawiera jeszcze wyraźne akcenty nacjonalistyczne, część druga, młodsza mówi o wszechpotędze i uniwersalizmie Jahwe.

⁵ Por. R.E. Brown SS, J.A. Fitzmyer SJ, R.E. Murphy OCarm, *The New Jerome Biblical Commentary*, London 1992, 543.

⁶ 1Sam 13,19; 2Krl 5,2.4; Ez 27,17 i in.

Wiersze 7. i 8. wzywają do wychwalania Boga również żywioły – morze, ze wszystkim, co je napędza, ziemię z jej mieszkańcami, rzeki i góry. „Morze i ziemia” to dla Izraelity synonim całego wszechświata i jego potęg. Według ówczesnej kosmologii ziemia spoczywała na wodach otchłani⁷, znajdujących się poniżej, a nad nią rozciągały się wody górne. Jedne od drugich oddzielił Jahwe w dziele stworzenia⁸, początkowo stanowiły więc one, jak określa to autor kapłańskiego opisu stworzenia świata, jeden bezmiar wód⁹.

Psalmista wymienia też rzeki, które według pojęć tamtej epoki, z morza brały początek i do morza wracały, oraz góry, które uważano za siedziby bóstw. Być może – morze i ziemia, rzeki i góry mają przedstawiać wszystkie potęgi świata; i te złowrogie, budzące strach i respekt jak otchłań morza i tajemnicze góry, i te przyjazne, dające schronienie i życie – ziemia i rzeki. Tak czy inaczej wezwanie obejmowało cały, jaki tylko można było wtedy wyobrazić kosmos ze wszystkimi istniejącymi w nim istotami.

3. Instrumenty muzyczne

W Psalmie wymienione są również 4 instrumenty muzyczne: cytra (כִּנּוֹר), trąby (חֲצוצְרוֹת), róg (שׁוֹפָר) i harfa (זִמְרָה)¹⁰. Liczba cztery jest symetryczna do czterech potęg świata oddających cześć Bogu. W tym wypadku wyraża również ideę całości przez aluzję do czterech stron świata.

Róg jest w ST charakterystycznym instrumentem sygnalizacyjnym¹¹. Jego dźwięk rozbrzmiewa przy przystąpieniu do wojny lub świętowania (nie akompaniuje natomiast śpiewowi, co ze względu na jego ograniczone możliwości muzyczne byłoby raczej trudne).

Podobną funkcję spełniały trąby. Towarzyszyły one wszystkim najważniejszym wydarzeniom w Izraelu, począwszy od wędrówki przez pustynię, gdzie nawoływały do zwijania obozu i wymarszu oraz ogłaszały święta. Ich dźwięk był również sygnałem do wojny¹², ale nawoływał także do świętowania i radości¹³. Granic na trąbach towarzyszyło również

⁷ Ps 24,2.

⁸ Rdz 1, 6-8.

⁹ Rdz 1,2.

¹⁰ Hebr. *zimrah* dosłownie oznacza grę na instrumencie lub jakiś bliżej nieokreślony instrument muzyczny – zapewne „harfa”.

¹¹ Por. Joz 6,2; Nc 12,35.41; 1Krn 15,24; 16,6; 2Krn 29,26.

¹² Lb 10,8; 31,6; Oz 5,8.

¹³ Lb 10,10 por. Lb 31,6; 2Krn 29,26-28; Syr 50,16.

intronizacji króla¹⁴, podkreślając świąteczny i radosny charakter wydarzenia.

Samemu śpiewowi towarzyszyły natomiast instrumenty rytmiczne i strunowe. Wprawdzie w Ps 98 nie jest wymieniony żaden z instrumentów perkusyjnych (jeśli nie liczyć klaskania rąk), ale można przyjąć, że harfa i cytra są reprezentatywne dla wszystkich instrumentów towarzyszących świątecznemu śpiewowi na cześć Boga.

Całość tworzy niezwykle kosmiczny koncert na cześć nadchodzącego Jahwe. Jest to święty koncert pełen radości i mocy; nieco podobny, choć o wiele bardziej wspaniały, do ceremonii objęcia rządów przez nowego króla. Obok systematycznie rozszerzającego się kręgu wezwanych do radości byłby to więc drugi element wyrażający uniwersalizm tego Psalmu.

4. Wiersz 9

Wiersz 9. należy oddzielić od pozostałych ze względu na nowy wymiar, jaki wnosi do Ps 98. Jest on jakby ukoronowaniem tego hymnu. Długie zachęty do wychwalania Jahwe w drugiej części Psalmu znajdują w nim swoje uzasadnienie – oto Bóg przychodzi, aby sądzić ziemię. Wyrażenie וַיָּשֶׁבֶט można tłumaczyć na trzy sposoby; raz oznacza ono „prowadzi walkę”, „uwalnia”¹⁵, w innych wypadkach „rozstrzyga spory”, wreszcie rozumiane może być również w znaczeniu: „przywraca pierwotny porządek”. W przypadku Ps 98 wszystkie trzy znaczenia są zasadniczo do przyjęcia. Gdyby וַיָּשֶׁבֶט tłumaczyć w pierwszym znaczeniu, w. 9 należało by czytać: „przychodzi by uwolnić ziemię”. Ze względu jednak na kontekst słów „sprawiedliwość” i „słuszność” właściwszym wydaje się tłumaczenie: „sądzi”, przy czym nie w znaczeniu wydawania wyroków, karania, ale raczej właśnie wprowadzania zgody i pokoju – czyli owego pierwotnego porządku. Takie rozumienie tego słowa wyjaśnia radość, z jaką witany jest Król – Sędzia, i która w pierwszym odruchu człowieka przyzwyczajonego do surowości i grozy sądu, tym bardziej Bożego, wywołuje zdziwienie. Przyjście Jahwe oznacza więc przywrócenie pierwotnej harmonii świata i ratunek dla pokrzywdzonych, które to zapewnić mają sprawiedliwe rządy Jahwe. Hebrajskie słowo קָדַשׁ używane jest właśnie dla wyrażenia sprawiedliwości rządzenia według obiektywnych norm oraz przywrócenia praw poszkodowanym. Takie samo

¹⁴ 2Krl 11,14; 2Km 23,13.

¹⁵ Sdz 3,9-10; 7, 1-25; 11,12-12,7.

znaczenie ma מִשְׁרֵיִם z tą tylko różnicą, że odnosi się ono przede wszystkim do całych narodów¹⁶.

Wiersz ten nadaje całemu Psalmowi wymiar eschatologiczny. To co cały świat mógł oglądać w dziełach Boga wobec Narodu Wybranego, czego sam doświadcza, uzyska swoją pełnię na końcu czasów wraz z ostatecznym przyjściem Jahwe – Króla wszechświata.

5. Symboliczna struktura Ps 98

Wezwanie do radości i wychwalania Jahwe skierowane jest w Ps 98 do całego świata, jest także zachętą do zaangażowania w oddawanie cześć Bogu wszystkich sił i środków, jest zaproszeniem do wspaniałej liturgii całego kosmosu na cześć Jahwe Króla. Taką wymowę Ps 98 podkreśla jeszcze jego bardzo ciekawa struktura symboliczna. Na uwagę zasługuje nagromadzenie w utworze form czasownikowych, tworzących dość specyficzny układ. Znajdujemy tu dziesięć wezwań do wychwalania Jahwe, wywodzących się od siedmiu rdzeni wyrażających różne sposoby uwielbienia – siedem z nich skierowane jest do człowieka, trzy do natury. Podanych jest dwa razy po siedem motywów dla jakich Jahwe powinien być wychwalany – pierwszych siedem to Jego czyny wyrażone w formie czasownikowej, drugie siedem to przymioty albo jego dzieła (rzeczowniki). Świadcami albo adresatami dzieł Boga są Dom Izraela i wszyscy ludzie (siedem razy: narody, krańce ziemi, ziemia, mieszkańcy świata, ziemia, świat, ludy) – razem osiem. Do wychwalania Boga wezwane są też cztery potęgi: ziemia, morze, góry i rzeki oraz cztery instrumenty: cytra, harfa, róg i trąba – razem także osiem. Wreszcie siedem razy wymieniony jest sam Bóg (co w wierszu 6. wyraźnie zakłóca rytmikę utworu¹⁷).

Trudno przypuszczać, aby tak wyraźny układ Psalmu był jedynie dziełem przypadku, tym bardziej że stylizacja liczbowa i symbolika liczb nie były w literaturze hebrajskiej zjawiskiem nie znanym. Układ taki świadczy raczej o upodobaniu autora ostatecznej redakcji Ps 98 do stylizacji numerycznej. Uwypuklone zostały cyfry: 3, 4, 7, 8 i 10 symbolizujące takie atrybuty Boga, jak doskonałość, pełnia i nieskończoność¹⁸. Z dru-

¹⁶ Ps 9,9; 75,3; 96,9; 98,9.

¹⁷ BHSt proponuje usunąć יהוה dla zachowania metrum tej części psalmu (3 + 3). Taka wydaje się też być pierwotna wersja tego wiersza – dodanie יהוה jest jedną z późniejszych poprawek.

¹⁸ Strus, *Śpiewajcie...*, s. 84.

giej strony przypuszczać można, że liczby te odnoszą się również do powszechności wychwalania Jahwe. Miałyby ona obejmować cały świat (10 wezwań do uwielbienia), wszystkich ludzi (7 wezwań; Izrael i 7 określeń całej ludzkości), naturę (3 wezwania do 4 kategorii natury) oraz uroczysty charakter tego wysławiania podkreślony przez 4 instrumenty muzyczne. Szczególnie charakterystyczny wydaje się być trzykrotnie powtórzony schemat siódemkowy¹⁹:

akty Boga	przymioty Boga	o dpowiedź człowiek a i świata
עָשָׂה; - uczynił	עֲלָאָתַי - cuda	שִׁירוּ - śpiewajcie
הִשְׁעָה - dała zwycięstwo	יִשְׁעָה - zbawienie	וְרִנְנוּ - wiwatujcie
עָלָה - objawił	צִדִּיק - sprawiedliwość	צַחֲדוּ - cieszcje się
זָכַר - wspomniał	רַחֲמָיו - łaska	רְנְנוּ - świętujcie
נָסָא - nadchodzi	אֱמוּנָה - wierność	צַחֲדוּ - grajcie
שָׁפַט - sędzić	צִדִּיק - sprawiedliwość	יִרְגֵזוּ - niech zagrzmi
הָדַרַע - dał poznać	מִשְׁרָם - sztuczność	יִחַחֲדוּ - klaszczcie

Schemat 3 x 7 pozwala również domniemywać o zamiarze objęcia wezwaniem do przyłączenia się do chóru na cześć Boga wszystkich czasów. Cały kalendarz hebrajski opierał się na schemacie siódemkowym; dzień składał się z siedmiu pór, tydzień – siedmiu dni, siedem tygodni stanowiło pięćdziesiątnicę (*pentacostes*), siedem pięćdziesiątnic – rok, rok szabatowy następował po siedmiu latach, a rok jubileuszowy po siedmiu latach szabatowych.

Ps 98 stanowi niezwykle ciekawy przykład mistrzowskiej kompozycji utworu poetyckiego. W wersji ostatecznej stanowi on, pomimo złożenia z dwu, uzupełnionych późniejszymi głosami, pod wieloma względami różniących się, części, spójną treściowo, teologicznie i rozbudowaną o aspekt symboliczny całość. To co przekazują słowa wzmocnione jest przez kompozycję utworu, a także przez jego przekaz symboliczny.

Ks. Piotr BRIKS

¹⁹ Por.: G. Ravasi, *Il libro dei Salmi, I-III (Lettura pastorale della Bibbia)*, Bologna 1981-84, s. 1028.